

Sait Çetinođlu: 19 Mayıs- Tarihin İktidara Yedeklenmesi

Posted on 06/06/2018

Milliyetçilik, bireylerin bir siyasi düzenin üyeleri arasında topluluk oluşu vurgulayan sembol ve inançlar dizisine mensubiyeti olarak psikolojik nitelikli bir olguyu tanımlar[1]

20’li yılların başındaki İmparatorluktan Cumhuriyete geçişte, eskiden de var olan, kendine ait bir devlete sahip olmaya ve onu idare etmeye alışkın olan askeri yönetici elit sınıf mensubu olan Kemalist kadrolar, eskiden de olduğu gibi, “Memluklar tipinde bir yönetici sınıf olarak,”[2] yönetenlerin *huzuru* sağladığı, yönetilenlerin artık üreterek, yönetenlerin bekasını yükümlendiği[3], kendini idare eden fakat yaptırım gücü olmayan zayıf sınıfların üzerine oturmuştur.

Kemalizm’in ideolojisi ve onun laik, batılılaşmacı milliyetçiliğinin temeli: İttihatçıların Anadolu dışı irredantizmi kırılmış, bir Türkî idealdir.

İttihatçılığın devamı olarak yapılan Kemalist reformlar; Osmanlıcılığı ve İslam’ı reddederek ve İmparatorluğun Anadolu Türklerinin oluşturduğu etnik millete hizalı tümleşik bir teritoryal siyasî topluluk olarak yeniden tanımlayacak şekilde, kentlerde bir dizi modernleştirici toplumsal ve kültürel reformu kabul ettirip, Türk anavatanının takipçisi olduğu Osmanlı İmparatorluğu ile Halife’den kopması işine nezaret etmektir.

Millete dair bu teritoryal ve *sivil* düşüncelerin gerçekleştirilmesi, millî bir kültürel kimlik içinde bir dayanışma temelini gerektirir. Ancak bu temel yoktur ya da çok zayıftır. Anadolu kendini İslami bir kimlikle ifade etmektedir. Halife’nin gölgesi de hala önemli ölçüde etkilidir.

Bu durumda Kemalistler bir etnik geçmişi keşfederek, Türklerin kökenini Orta Asya'ya, Oğuz Han'a uzanan bozulmamış soylarına, dillerinin (Güneş Dil Teorisi) eskiliğine dayandıran bir teoriden yararlanarak zoraki etnik mitler, anılar, değer ve semboller tedarik etmeye çalıştılar. Ancak harekete geçirdikleri Mitoloji, sağlamaya çalıştıkları dayanışma temelini kurmakta ve heyecanlandırmada yeterli işlevi göremez.

Kemalistler tarafından 1920lerin ortalarından itibaren Müslüman-Osmanlı milliyetçiliğine alternatif olarak konulan ve kesin bir şekilde benimsetilmeye çalıştıkları Türk Milliyetçiliği programı, Toplumun geniş kesimlerinde öfkeye yol açar. Bu program, 1912-1922 arasındaki *o zor dönemde* gerçekleştirilen Müslüman-Osmanlı dayanışması bağlarını yok etmiştir.

Bunun yanında bu mitlerin, Anadolu'nun sahiplerinin Türkler olduğu ve Anadolu'dan kovulanların (Ermeniler, Helenler ve Pontoslular), bu topraklarda haklarının olamayacağı yönünde bir bilinci geliştirdiğini söylemek mümkün.

Her romantik milliyetçilikte bir uzak ülke ve altın çağa atıf yapılarak tebaa şekillendirilmeye çalışılır, heyecanlandırılır. *Turan* da bu işlevi görmüştür. Güneş dil teorisi de yerleşik olarak bulunulan toprağın çok eskiden beri sahibi hatta ilk sahibi oldukları bilincine ve propagandasına yöneliktir.

Teritoryal düşüncede sağlanan görünüşteki başarıya rağmen etnik payandalarında ciddi sorunlarla karşılaşılır. Etnik mitler ve Etnik seferberlik, milliyetçiliğin gelişimi bakımından temel oluşturmayı başarmakta yetersiz kalır.

Küçük kasaba ve köyler İslâm'a bağlılık duymayı ve İslâmî duygular sergilemeyi sürdürür. Türkî teoriler ve sembolizm, yaratılan burjuvazi arasında bile, geniş ve yaygın bağlılık hissini oluşturmayı başaramaması, 30'lu yılların ortalarında yeni arayışları beraberinde getirir.

Kemalistlerin millet ve milliyetçilik kurgusu ile ilgili literatürden haberdar oldukları

anlaşılmaktadır. Kemalistler bu konuda oldukça bilinçlidirler ve ne yaptıklarının farkındadırlar. Türk Milliyetçiliğinin yerleştirilmesi için zor da dâhil olmak üzere ne gerekliyse bunları adım adım gerçekleştirmekten çekinmezler.

1930'ların ortası Kemalist rejimi kalıcılaştırıcı önlemlerinin meyvelerini verdiği yıllardır ve 30'lar, Kemalist kadroların bir önceki on yıla göre oldukça rahat oldukları bir dönemi ifade eder. 1925 Mart'ında kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu'nun sağladığı eşsiz ortam da bu koşulların pekişmesinde önemli rol oynar, her türden siyasi muhalefetin yok edilmesi ve basınının susturulmasında neredeyse hükümete sınırsız yetki veren Takrir-i Sükûn Kanunu büyük işlev görür. Kemalistlerde, artık önceki on yıldaki çekingenlikleri yoktur, kendilerine güvenleri gelmiştir. Kemalizm'in topluma istediği kimliği yerleştirebilmesi açısından, unutkan bir toplum yaratmak anlamında kolaylaştırıcı bir öge olarak Harf İnkılâbı da ihmal edilmemiştir. Bu vesileyle geçmişle bağı kopartarak İmparatorluğu parçalayan kadroların üyeleri oldukları da unutturulur.

Takrir-i Sükun ortamında muhalefet potansiyel olarak da ortadan kaldırılmış, ayrılıkçı kalkışmalar tedip edilmiş, tek parti kurumsallaşmıştır. Artık Halife gibi birinin de gölgesi kalmamıştır. Toplumun siyaseten teslim alınma süreci tamamlanmıştır. "Eleştirinin düşüncenin olmadığı yerde ise her türlü saçmalık ve abesle iştilal mümkündür ki, inkılapların art arda yapılarak *modernleşme süreci*[\[4\]](#)nin hız kazandığı 1920'lerin ikinci yarısından sonra, 1930'larla birlikte tam da bu olmuştur."[\[5\]](#)

Bütün bu inkılaplar aynı zamanda Falih Rıfkı'nın da söylediği gibi *Türkleşmek* amacına hizmet etmektedir.[\[6\]](#)

Kemalist rejimin yerleştirilmesi için Takrir-i Sükûn kanunu eşsiz bir olanak sağlar. Mustafa Kemal'in prestiji ve etrafında örülen kişi kültü de bu dönemde başlar ve ilk Mustafa Kemal heykeli 1926 tarihinde yapılır, bunu Taksim anıtı izleyecektir. Bu anıt, görsel araçların, geçmişi yeniden yazma konusunda kullanılışının eşsiz örneğidir. Önder figürü bu dönemde

otoriter, laik, modernleşme ve *Türklük* temelinde milletin inşası gibi bir dizi politikanın tanıtılması ve savunulmasında kullanılmaktadır. Bu politikalar, laiklik söz konusu olduğunda, geniş kitleler tarafından tepkiyle karşılanır, Türk milliyetçiliği söz konusu olduğunda ise, Türk olmayan topluluklar için bir tehdidi ifade eder.[\[7\]](#)

1930'ların başındaki ki Serbest Fırka deneyimi, Kemalizm oldukça zayıf olduğunu da gözler önüne sermiştir. Anadolu'nun Kemalizm'e ve Kemalist milliyetçiliğe dahil yoktur ve romantik milliyetçiliğin Mitolojik öğeleri Anadolu'yu heyecanlandırıp, Kemalistlerle dayanışma duygusunu geliştirememiştir. Kısacık Serbest Fırka deneyimi, yönetici elitin, zorla kabul ettirdiği Kemalist Milliyetçiliğin toplumla bağlarını kuramadığı anlaşılmıştır.

Bu dönemin tanıklarından Ahmet Hamdi Başar, Mustafa Kemal'in 1930'larda Samsun'a gelişini şöyle anlatır: "Samsuna geldiğimiz zaman başka yerde görmediğimiz bir manzara karşısında kaldık: gece her tarafta fevkalâde inzibatî tedbirler alınmıştı- İstasyondan itibaren bütün yollar süngülü askerler tarafından tutulmuştu. -Halk asker kordonlarının arkasına sinmişti. Bu suretle askerden ve polisten mâada hiç kimseyi görmeden, âdeta bir düşman şehrine henüz giren bir kumandan gibi Gazi ve bizler otomobillerle, Gazinin misafir edileceği konağa geldik- O Samsun ki, 1919 senesi Mayısında, Gazinin, vatani kurtarmak üzere Anadolu'ya ilk adımını attığı yerdi- On bir sene sonra vatani kurtarmış, davalarını ortaya atmış, inkılâbını tamamlamış bir şef, bir kurtarıcı sıfatı ile ve daha iyi neler yapılabileceğini anlamak maksadı ile buraya girdiği gece aynı adam bir inzibat kordonunun himayesine muhtaç kalmaktadır"[\[8\]](#)

Bu durumda yeni mitlere, yeni heyecanlara ve yerelin ortak edilmesine ihtiyacının olduğu fark edilmiştir. 1920'lerin ortasında başlayan, Mustafa Kemal'in etrafında örülen kişi kültü, 1930'larda yoğunluğunu arttırarak devam edecektir. 30'lu yıllar aynı zamanda kapitalizmin büyük krizinin güçlü adamlarla çözümlenmesiyle geçen yıllarla da örtüşmektedir. Tek tip bir toplumun inşası için en önemli adımlardan biri de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1935 yılı kongresinde atılır. Nazi örneğini izleyen CHF, fırka ile devleti birleştirir. Fırka, artık Yunus

Nadi'nin deyimiyle, "bütün milleti aynı hedef istikametinde toplayan muazzam bir aile kucağı"[\[9\]](#)dır. Totaliter iklim tamamlanmıştır.

Ankara'da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi de bu dönemde kurulur. Fakültenin açılışını mecliste, dönemin Maarif Bakanı şu sözlerle ifade eder: "Atatürk"ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil hareketi, bunlara bağlı arkeoloji ve coğrafya bilgileri için Ankara'da bir fakülte açılacaktır"[\[10\]](#)

1930'lar Türk olmayan topluluklar için, 2510 Sayılı *İskan Kanunu* (1934) ve Meclise geldiği gün kabul edilen *Tunceli Kanunundan* (1935) dolayı da özel bir önem taşır.

Oluşturulan totaliter iklimde bu kez yerellik seferber edilerek, Kurtarıncının maceraları yeniden yorumlanacak ve yerel, sürece dahil edilecektir. Samsun-Erzurum-Sivas-Ankara zinciri yeniden kurgulanarak, 19 Mayıs'a da ayrı bir önem ve anlam verilir. "Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı ve Türk ordularının 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdiği doğrudur da geri kalan her şey bu resmi tarihin şöyle ya da böyle kurbanı"[\[11\]](#) olarak yeniden kurgulanacaktır. Devletin yeniden üretimi çerçevesinde lider yeniden üretilerek, *halk* da bu sürece dahil edilerek, lider, "*Tek Adam* olmaktan da öteye gidecek, kurduğu devletin tanımını bile *Devlet, Atası etrafında toplanmış millettir* diye yapılacaktır"[\[12\]](#)

Tarihin, açıktan iktidara yedeklendiği bu dönemde Türk Tarih ve Araştırma Kurumu kurularak yeni mükellefiyetler getirilir: "geniş halk tabakaları, Türk Tarihi Araştırma Kurumuna fiili, müspet yardım ve hizmette bulunacaklar, bunu vatani, milli vazife bilecekler ve bununla müllelf tutulacaklardır."[\[13\]](#) Siyaseten teslim alınmış toplum istenilen her yöne çekilip, her işe koşulabilir durumdadır. Yereli seferber etmede ve şekillendirmede Halkevleri de altın çağını yaşamaktadır. Bu dönemde rejimin en önemli kurumlarından Halkevleri'nin bütçesi, Diyanet İşleri Reisliği dahil birçok Vekalet bütçesi toplamının üstündedir.

Artık, Orta Asya'nın yerini, Anadolu, Oğuz Kağan'ın yerini de ulusal kahraman alacak ve

Halaskar'ın maceraları yeniden yorumlanarak yeni bir mit yaratılacaktır. Bu yeni süreçte bu kahramanlığa somut olarak yerliler de dâhil edilecektir. Soyut Ata'nın yerini somut Ata alacak, kurtarıcı ve kurucunun maceralarına halk da menzil menzil (Samsun-Erzurum-Sivas-Ankara) dâhil edilerek *kahramanlığa* ortak edilecek, Türk milliyetçiliği kurgusuna yeni bir zemin aranacaktır.

"Yıl 1936. Günlerden 19 Mayıs. Atatürk Dolmabahçe'de, yanında Şükrü Kaya, Ruşen Eşref, Kılıç Ali, Salih Bozok, Mehmet Soydan, Nuri Conker var, konuşuyorlar.

"Birdenbire Atatürk soruyor: 'Bugün günlerden ne?'

"Diyorlar Salı, Çarşamba neyse.

"Ayın kaçı: 19'u

"Aylardan ne: Mayıs.

"Ne oldu bugün söyleyin bakalım" diyor.

Düşünüyorlar, 19 Mayıs'ta ne oldu?

Nuriye Akman şaşırıyor. "Bilmiyorlar mı? Nasıl olur?" diyor. Bozdağ devam ediyor:

"Nasıl bileceksin canım. O zamana kadar 19 Mayıs'ın lâfı yok. Onun için soruyor Atatürk. Şimdi bunlar arıyorlar, İzmir'in işgalinin 3'üncü günü, diyorlar. 'Ankara mitingi yapılmıştı', diyorlar. Atatürk 'değil' diyor.

"İsmet Paşa'nın Lozan'dan Gazi'ye çektiği telgraf,' diyorlar.

“Hayır, o 1923’te, Mayıs’ta değil, diyorlar. ‘Haliç Konferansı,’ diyorlar.

“İngilizlerle Irak meselesi üzerinde konuşmuştuk,’ diyorlar.

Akman da bu kez gazeteci merakıyla, “Kim anlatıyor bunu size?” diye araya giriyor.

İsmet Bozdağ yanıtıyor:

“Şükrü Kaya anlattı. “Terakkiperver Fırka’nın kapatılması da bu aylarda olmuştu,” diyorlar.

“Atatürk, ‘Bırakın yahu bunları’ diyor. ‘Öyle bir şeydir ki bu, ülkenin kurtuluşudur’. Yine bulamıyorlar. En sonra Şükrü Kaya hatırlıyor, ‘Bu sizin İstanbul’dan ayrıldığınız gün mü?’ deyince ‘Yaklaştın’ diyor, ‘Samsun’a çıktığımız gün’. Sonra, ‘Asıl yapacağınız bayram bu,’ diyor.

Ertesi sene 19 Mayıs’ta Şükrü Kaya’nın tertibiyle 19 Mayıs Bayramı kutlanıyor.”[\[14\]](#)

Burada 19 Mayıs 1919, yeni bir kurgunun başlangıcına işaret etmektedir. Ulusal Kahraman yeniden yorumlanarak, Halaskar’ın yeniden yaratılma sürecidir.

Yerelliğin seferberliği ve sürece ortak edilmesi de Türk milliyetçiliğin gelişimine temel oluşturma bakımından ayrı bir kurgu sürecini başlatır. Ancak bütün bunlara rağmen ulus yaratmayı beceremez. Farklı etnik ve dini oluşumları birleştiren ortak bir kimliği yaratamaz. Bu kimlik krizinin devam etmesi ve vatandaşlık bilincini geliştirememesi[\[15\]](#) de Türk Milliyetçiliğinin saldırganlığının temelini oluşturur.

Dipnotlar

[\[1\]](#) Pierson, Christopher, Modern Devlet, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları 200, s 102

[2] Gellner Ernest, Milliyetçiliğe Bakmak,

[3] Bu ayrışma tamamen işlevsel olup ayrışmaya pek az karşı çıkmış hatta iyi gözle bakılmıştır

[4] Altını ben çizdim

[5] Öngider Seyfi, Kuruluş ve Kurucu, Aykırı y. 2003, s 253

[6] Öngider Seyfi, Kuruluş... s 257

[7] Zürcher Eric Jan, Savaş, Devrim, Uluslaşma, Çev. Ergun Aydınoglu Bilgi Ün. Y. s 254-255

[8] Başar Ahmet Hamdi, Atatürkle Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, Tan M. 1945, s 36

[9] Ertunç Ahmet Cemil, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Y.2004, s 273

[10] Ersanlı Behar Büşra, İktidar ve Tarih, AfaY. 1992 s 169

[11] Öngider Seyfi, Kuruluş... s 5

[12] Öngider Seyfi, Kuruluş... s 131

[13] İğdemir Uluğ, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, TTK 1973 Akt. Büşra Ersanlı Behar İktidar ve Tarih s 173

[14] Altan Mehmet, Birinci Cumhuriyet Üzerine Notlar, Birey Y.2001, 183-184

[15] Türk milliyetçiliğinde vatan olarak coğrafi bölgenin yerine devletin ifade edilmesi

sorunun temel kaynağıdır

Diğer Yazıları: <https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu/>